

## ПОГОВОР

Када бисмо пет драма објављених у овом издању посматрали као делове само једног драмског текста – добили бисмо наративни лук разапет између раног средњег века и данашњих дана у коме се Срби у кратким интервалима између ратова баве позориштем. Тај текст је настајао скоро тридесет година (од 1973. када је први пут изведен Илићев комад *Пуч* до 1999. када је написан Лебовићев комад *Какџуси и руже*) и обухвата седамсто година историје и читав низ ликова који су том историјом обликовани – неки су је стварали, неки су се против ње борили, а неки су живели само њене последице.

Та, само једна од безбројних прича које би се на исту тему могле испричати, састављена од пет различитих драма највећа је драгоценост овог издања. Она свакако није случајно у вези са временом у коме се ово издање појављује. У приповести испричаној кроз пет потпуно различитих драматуршких поступака, заиста доминирају мотиви рата и позоришта, као два начина на које је српски народ научио да покаже оно што јесте, да искаже своју суштину.

Но, ово није једина спона која постоји између текстова. И Дорићев комад *Позориште у провинцији* и Лебовићев *Какџуси и руже* приступају српском позоришту на сличан начин. Благонаклона спрдња која понегде у Дорићевом тексту добија тон фарсе у *Какџусима и ружама* је прожета чеховљевском сетом над животом који пролази. Док су *Какџуси* више усмерени на

универзалне теме уметничког стварања, *Провинцијско позориште* је комад обојен потпуно локалном бојом и заправо се бави разликом између српског и светског позоришта.

Док Илићев текст *Пуч* показује ликове који својим огромним страстима покрећу историју, Панићев комад *Кад ћеш доћи* се бави страдалницима којима се историја окрутно поиграла и, сломивши им кичму (коју нису хтели да савију), басила на ђубриште времена. *Пуч* говори о безбожнима, а *Кад ћеш доћи* о православнима. И једни и други носе свој крст. Први носе крст гордости и лажи, претеране снаге и моћи, они се окрећу од лика Божијег у човеку и постају играчке у ђавољим рукама. Други носе крст православног страдања, трпељивог и витешког српског усуда. Они остајући тврди у својој вери кроз сва искушења настављају хришћанско мучеништво њихових предака. За Илића је Сатана који жуди за оним најгорим у нама заправо прави покретач историје. Католици и православни у ковитлацу државних завера и интереса губе и заборављају Христа у себи и препуштају се окрутној игри у којој само човек прописује правила. *Пуч* је прецизна дијагноза из уџбеника људске духовне патологије и њеног великог поглавља – патологије краљева и владара.

Тај исти уџбеник користи и Панић да би приказао обичне, верне, православне Србе који, заковитлани ратом, покушавају да сачувају световне и духовне стожере своје душе. Оно што су Света Тројица за духовни поредак, то је Краљ за световни, а душа православног српског сељака ослања се на оба ова темеља. Измицање само једног од њих води слому. Немоћни Краљ Петар уј Карађорђевић, појављује се у овој драми не као Илићев Душан, већ као обичан човек који је грешио, који није био дорастао историјском задатаку који је имао. И на њега, као и на његове поданике односи се Божија правда и суд Божији. Сва тежина његовог пада и трагедија његових поданика приказани су тоном православне благодати и праштања.

Миодраг Илић и Иван Панић, на два начина, цинизмом и благошћу, кроз дворске и сеоске прилике, прецизном радњом и изграђеним карактерима, осликавају исту причу, чије последице живимо данас. Сви јој знамо име, сви смо њени учесници – неко као главни лик, а неко у епизодној улози, али сви до последњег у том колу прејаким и преслабим краљева, безбожних и верујућих,

комуниста и монархиста, четника и партизана, католика и православца, Византије и Ватикана, заузимамо према историји један од ставова који су приказани у ове две драме. Ова два текста носе целу галерију решења којима су се људи домишљали да би на овим просторима преживели и задобили или сачували своју државу и своју душу. Нажалост, многа од тих решења су погрешна.

Радио драма Ирине Кикић *О ѿморанцама и хлебу* је само логичан наставак те исте приче. Путешествије две жене, Пиколине и Сињоре, кроз коридор у Републици Српској ка Београду на најчудни начин сублимира последице комада *Пуч* и *Кад ћеи доћи*. Генерација која сазрева деведесетих, даје своје одговоре на питања постављена пре више векова.

Дорићев комад *Провинцијско ѿзоришће илии Мајмун и Траџичар* ослања се на један основни комички ефекат – на контраст између онога што се дешава у једној малој позоришној трупи у Врању (или ком другом граду у Србији у ХЎХ) и онога што би позориште заправо требало да буде. Нарастајући раскорак између иделане слике и стварног стања је драматуршка кичма овог комада. Спор развој радње и линеарни драматуршки склоп који полако појачава основни ефекат заједно са врло истанчаним и прецизним сликањем српских нарави и језика, чини атмосферу комада истинитом и готово документарном. Актанцијална анализа показала би да комад има протагонисту и његове помоћнике, али да нема правога антагонисту. Крајње схематизован склоп у коме се један основни тон варира и нараста и у коме је сукоб подређен сликању нарави и језика оставља само једну непознаницу која је носилац последњег обрта у комаду – непоуздану природу глумчеву. Драматургија комада уводи нас у средиште радње – у глумачку трупу која се распада након дебакла претходне вечери. Кроз њено поновно окупљање и организовање представе Дорић нам представља низ типизираних провинцијских ликова који кроз сву своју простоту и баналност показују оно што је суштина позоришта – жеђ за чистом игром која мора да се избори за стварношћу да би на крају победила. Прича о жељи за игром и блиставим световима који живе на сцени је прича о борби између стварности и позоришта. Оно мора да пређе преко психолошких, продукцијских и сваких других препрека да би могло да живи. Провинцијски контекст је сјајно изабран да би се показао епски напор духа да

кроз баналност свакодневице задовољи своју племениту жеђ за игром. Тој борби многи који у њој учествују нису дорасли. Једноставном драматургијом и богатим језиком Дорић успева да непретенично и типски исприча ову причу. Типови у комаду, су на начин достојан правог жанра, доследни канону провинције који су поставили српска књижевност и драма.

Комад *Пуч*, Миодрага Илића, је, пак, крајње сложен драматуршки “механички пијанино”. Прецизан склоп акција, контраакција, мотива и контрамотива, протагониста и антагониста смешта ликове у историјске околности које се мењају врло брзо и приморавају на брзе одлуке и промене. Обрти који су чести у комаду засновани су на тачки гледишта која је позиционирана у публику. Док у *Провинцијском ѿзоришћу* ликови знају све или скоро све, у *Пучу* се ликови крећу у потпуној тами незнања у којој само свемоћни гледалац или читалац знају шта се збива. Као мелодија механичког пијанина ова драма када једном започне аутоматски се одмотава до фуриозниог краја користећи прецизне драматуршке механизме. Сукоб Цара Душана, у младим годинама, и његовог оца Стефана је главни стожер радње. Из њега и кроз њега проистичу сукоби Истока и Запада, мушкарца и жене, Византије и Млетака, оца и сина. Близина судбоносних одлука по српски народ и византијска војска пред вратима чине драматуршки катализатор који мотиве ликова загрева до усијања и припрема их за велики тренутак потпуног распада. Схема климакс -антиклимакс у којој Душан извршава пуч и убија оца бриљантно је драматуршки решена. Обрти се ређају и у последњој секвенци у којој Стефан поверује Душану да би га овај одмах након обраћања убио. Преокрети се ређају све до последњег тренутка.

Илићев морализам у овом комаду не оставља нити једну стабилну вредност која није подложна прљању и уништењу. Морализам је често само изговор за нихилизам и могло би се рећи да у томе Илићев комад подсећа на комаде Велимира Лукића. Ово условно поређење могло би се односити на девалвирање свих вредности и рушење свих идеала који чине основу са које српски трагизам, један посредно, а други директно, сагледавају оба писца.

Комад *Кад ћеш доћи*, Ивана Панића је савршено исприповедана прича о српској породици Савић која кроз Други светски рат покушава да сачува оно што је најважније – свој национални и

хришћански идентитет. Панићева тачка гледишта је идеолошки недвосмислено формулисана. Гледајући хришћанским погледом на свет Панић преплиће два основна идејна тока. Први – говори о страдању српског народа, а други о страдању православних хришћана. Простор и време у драми налазе се у савршеној равнотежи. Кроз једну сеоску кућу и двориште преломиће се највећа историјска дешавања која су обележила судбину овог народа. Чак се и судбина једног краља решава у том обичном сеоском дворишту. Архангео Михаило који у том дворишту и на развалинама те куће одводи Краља Петра у Карађоређевића пред лице Божије даје том простору митске димензије и поставља српску сељачку кућу у најдубље темеље хришћанства и православља. Тамо где јој је и место. Завршно онеобичавање драмског простора ретроградно даје причи митски призвук.

Текст Ђорђа Лебовића *Какџуси и руже* је фина српска парафраза основног мотива комада *My fair lady*, Бернарда Шоа и ваља га сагледавати у том односу. Прича о ковкој људској сировини из које се може исковати најплеменитији накит испричана је у овом случају кроз однос племениташке београдске средине и новодошавшег накардног менталитета. Кроз овај однос Лебовић говори о декаденцији и одумирућој *vis vitalis* грађанске класе. У време муњевитих промена ова прича можда касни али задржава свој универзални смисао. Прича о грађанском и новопридошлом слоју врло је дубоко утемељена у корене Београда.

Напоследку, чудни, чудни сензибилтет Ирине Кикић, који се манифестује кроз назиглед сасвим обичне мотиве у њеној радио драми, служи се једноставном *road movie* драматургијом да би суптилно дошао до изражаја. Пиколинина жеља за поморанцама у ноћи у којој са Сињором иде преко Модриче до Београда кроз несигурне линије раздвајања Срба и Муслимана, је крајње истанчан начин да се говори о људској слободи. Сасвим непретенциозно Кикићева успева да постави кључна питања и да одговори на њих. Отићи или остати, веровати у нешто или се одрећи свог порекла, бити жена тамо где мушкарци гину – то су древни проблеми на овим просторима. Са њим су се суочавали и наши преци. Али, бити Српкиња у Београду и бити Српкиња у Реблици Српској или Италији су нека потпуно нова питања и три потпуно различита модела живљења. Јасним осећањима Ирина Кикић даје неопозив

одговор на егзистенцијални чвор који притиска сваког мушкарца и сваку жену у овој земљи. Крајње једноставно, на крају комада Пиколина сажима цело питање отићи или остати у једну реченицу, одговор на Сињорин позив да остане у Италији: "...ваша адреса је, ипак, са ове стране границе". Без великих речи, крајње једноставним стилем Кикићева успева да отвори најдубља питања живота младог човека у Србији деведесетих. И што је, најлепше, она успева да понуди ваљан одговор на њих, да без патоса и патетике прикаже велику блискост две жене у рату, али и њихову велику и кључну разлику – границу Истока и Запада која обликује наше судбине.